

heraldikeren Aage Wulffs tegninger af købstadssegl, der indleder hvert enkelt afsnit. I hovedsagen er udvalget foretaget på grundlag af de ældste segl i Grandjeans udgave *Danske Købstæders Segl* (1937), hvorfor henvisning dertil vel havde været på sin plads,¹⁰ og det så meget mere, som f.ex. tegningen af Falsterbos segl af 1608 ikke indicerer, at der – hvad der desværre ofte vil være tilfældet – ikke er ældre aftryk bevaret; tværtimod er det samme segl bevaret i et så gammelt aftryk som fra 1421, dvs. at stampen har været i brug i godt 200 år.¹¹

TROELS DAHLERUP

Handlingar till Nordens Historia 1515–23 I, 1515 – juni 1518, utgivna av Kungl. Samsfundet för utgivande av Handskrifter rörande Skandi-naviens Historia genom LARS SJÖDIN. Historiska Handlingar del 39, Stockholm 1967–69. P. A. Norstedt & Söner. xvi + 852 s. 4 plancher. 90,00 sv. kr.

At den bevægede politik i Norden ved middelalderens afslutning ikke lader sig forstå fuldt ud alene gennem de desværre ofte begrænsede og kun brudstykkevis overleverede nordiske kilder, er vel almindeligt erkendt. Og ikke blot er det bevarede kildemateriale beskedent i omfang; netop for denne periodes vedkommende gælder det, at det kan være yderst besværligt at arbejde med. For eksempel er vi for Danmarks vedkommende i den situation, at medens Repertoriet standser 1513, har vi først fra Frederik I's tid noget, der kan kaldes en begyndelse til Kancelliets Brevbøger, dvs. at specielt tiden 1513–23 editionsmæssigt står som stedbarn. Selvfølgelig kan aktstykker udgivne før 1889 opledes ved hjælp af Regesta; men hvad siden er kommet til, skal normalt findes i forbindelse med den relevante og omfattende litteratur, evt. i form af »anhang af hidtil utrykte aktstykker«. Det er følgelig med de største forventninger, at man åbner førstearkivar Lars Sjödins store udgave, der planlagt til at dække specielt dette dunkle tidsafsnit i sit første bind omfatter tiden 1515 frem til juni 1518, dvs. at vi kan vente et å to bind til.

Her er in extenso udgivet ialt 589 aktstykker (samt et anhang vedrørende hertug Frederik (I)'s forhandlinger med Frans I), som tilsigter at belyse magtspillet omkring Østersøen. Selvfølgelig er et betydeligt

¹⁰ Da Grandjean ingen vejledning giver for en så ny købstad som Nibe, har udgaven selv måttet udfærdige en seglbeskrivelse: »et bundgarn, *mod* hvilket ror en mand i en baad«. Det er naturligvis ikke udelukket, at han skodder for at kunne røgte sit garn, men ror han, må det være *fra* bundgarnet.

¹¹ Også hvad seglomskrifterne angår, kunde en omhyggeligere korrektur have været på sin plads. IV s. 108 (Landskrona) anfører: *Secretum*, hvor Grandjean (og den omstående tegning s. 107) meddeler: *Secretum*. Ib. s. 150 (Helsingborg) anfører: *CIVIVM*, for: *CIVIVM*.

antal hentet fra respektive det svenske og danske rigsarkiv, men udgaven får navnlig værdi derved, at andre østersømagter i vid udstrækning er inddraget, især den tyske Orden, Danzig m.fl. hansestæder samt i nogen udstrækning også de vesteuropæiske hovedmagter. Det er i virkeligheden et helt livs indsats, som udgiveren her fremlægger, idet indsamlingsarbejdet er påbegyndt så langt tilbage som i 1921, hvoraf følger, at flere af de nu udgivne afskrifter må antages at have fået primær kildeværdi (således afskrifterne fra Lybæks Niederstadtbücher, der synes tabte i anden verdenskrig). De danske bidrag er især hentet fra privatarkiverne (navnlig fra Anders og Esge Bille samt Henrik Krummedige) og fra kongens arkiv, hvis udenrigspolitiske akter hidtil i altfor ringe udstrækning er blevet nyttiggjort, og som sammenholdt med forhandlingspartnernes arkivalier (ikke mindst netop den tyske Ordens og hansestædernes) åbner nye og betydningsfulde perspektiver.

Naturligvis vil det være uhyre vanskeligt at trække en konsekvent grænse for, hvad der bør medtages i en udgave af denne art, og hovedprincippet synes at have været det prisværdige i tvivlstilfælde hellere at tage for meget end for lidt med. Da udgaven er forsynet med en grundig indledning, der redegør for Balticumarkivernes omvekslende skæbne i nyere tid, og bringer en nyttig bibliografisk oversigt, som griber tilbage til forgængerne Ekdahl, Allen og Grönblad m.fl., har benytteren mulighed for at knytte det her udgivne til det i forrige århundrede trykte; men i betragtning af hvor spredt og ofte tilfældigt de siden Regesta udgivne aktstykker er publiceret, vil mange utvivlsomt føle savnet af regester, ja selv de magreste henvisninger til nyere editioner.

I mange tilfælde har de her in extenso udgivne akter tidligere været benyttet, ja ofte gengivet i referat, og i så fald har udgiveren gerne foretaget henvisninger, således ofte til Allens benyttelse af de danske diplomatiske akter,¹ og når et centralt aktstykke hidtil alene har været publiceret i en gammel og utilfredsstillende edition, ja eventuelt blot i en udgave, der nu kan være vanskelig at få i hænde, har Sjödin fornuftigvis brudt princippet og simpelthen foretaget en nyudgave.²

¹ Desværre synes disse henvisninger til Allen ikke konsekvent gennemført, jfr. udgavens nr. 51 = Regesta *10,068, nr. 353 = ib. *10,194 og nr. 518 = ib. *10,270. Og vel henviser indledningen (s. vii note 2) generelt til Jahns nyttige oversigt over Krummedigebreve i Da. Mag. 3. rk. II s. 129 ff.; det havde dog været ønskeligt med konkrete henvisninger, jfr. således at nr. 479 i udgaven korrekt er dateret 16/1 1518, men formentlig er identisk med det af Jahn (op. cit. s. 140) til 13/1 daterede udtog.

² Desværre savnes også her ofte henvisninger; således findes vel Boeszoermy: Danzigs Theilnahme (1860) i litteraturlisten, men ikke ved nr. 372, der er en nyudgave af et i anf. værk tidligere trykt brev (jfr. Regesta *10,207). Også nr. 344 er (if. Regesta *10,188) tidl. udgivet (Müller: Vita Lagonis Urne, 1831 f.), ligeså nr. 402 (Regesta 6165) i Hübertz: Aarhus (1845).

Specielt savnes dog henvisninger fra de her udgivne originale aktstykker til de mange tilfælde, hvor disse længe har været kendt i referat gennem udgaven i Suhms Samlinger

Det er jo ikke mindst som udgiver, at førstearkivar Sjödin har skabt sig et navn i nordisk historie, og udgaven fremtræder følgelig i overensstemmelse med den høje standard, som vi efterhånden betragter som selvfølgelig. Der synes ingen fornuftig grund til at betvivle selve læsningen,³ og navnlig dateringsproblemer behandles kyndigt og indgående.⁴ Takket være vor fornemme danske håndbogstradition er vi dog nok forvænt med et noget fyldigere diplomatarisk apparat, der for eksempel ikke nøjes med at beskrive eventuelle endnu forhåndenværende segl, men så vidt muligt forsøger en identification ved hjælp af sigilværkerne.⁵

Det her foreliggende førstebind afsluttes med en politisk oversigt over hele perioden frem til 1523, optakten til »Kalmarunionens slutskede«, hvor udgiveren meddeler sit personlige og yderst markante syn på unionspolitikens sammenbrud. Medens kommentarens andet og tredje kapitel på grundlag af de i udgaven fremlagte akter redegør for en række specielle baltiske problemer⁶ og giver en bred oversigt over Nordeuropas

af Christiern II's forordninger: nr. 271 til Mourids Jepsen (hvorfor ikke tilføjet: Sparre?), der hidtil på grundlag af forordningerne har været dateret ca. 12/7 (Regesta 6062), viser sig at være af 13/7 1516.

Nr. 460 er et af de talrige tiggerbreve, som Christiern II 1517 sendte til en række købstæder for at rejse penge. Hvor stor vægt, der bør lægges på originalens »anmodning« om lån, fremgår klart af kancelliregistranten (jfr. Regesta 6289), der bogfører aktstykket som en simpel kvittering for det forventede lån. Jfr. også fig. note.

³ Vel henviser nr. 254 til Bojsens Mons Historie; men udgiverens tilsyneladende umotiverede rettelse af *et* til *et* i originaltextens »gjort og klart register« (dvs. klart, perfectum participium) gøres end mere tvivlsom, da også kancelliregisten har *og* (jfr. Regesta 6044).

I brev nr. 85 anmodes Hagenskovs lensmand Esge Bille if. udgiverens indledende regest om at bistå med indkrævningen af landehjælp (her kaldet landshjælp, ad nr. 362: lanthjælp) i Thisted (sic) len. Rent bortset fra, at et sådant len aldrig har eksisteret, har udgaven af den originale text *Thist* len (uden nogen antydning af forkortelsestegn), hvilket fornuftigvis burde søges på Fyn. Og da et sådant len ej heller lader sig finde, må andre tolkningsmuligheder tages i betragtning, mon ikke *thitt* len?

⁴ Det er naturligvis helt korrekt at datere et brev af Höks herredsting (nr. 159) i fastelavn 1516 til 31/1-5/2; men i betragtning af at herredets tingdag ifølge kilderne ufravigeligt var tirsdag, kunde man have ønsket anført blot formodningen 5/2 (?). Nr. 332, der i sin text angiver året såvel til 1506 som 1516, bliver af indre kriterier (som uden henvisning fra brevet først følger s. 775 note 1) henlagt til 1516, hvilket forekommer særdeles overbevisende, omend diskussionen om muligheden af 1526 synes lidet relevant. Af større betydning, forekommer det mig, er, at udstedelsesdatoen er mandag efter St. Thomas dag, og netop 1506 faldt St. Thomas dag på en mandag, medens den 1516 faldt på en søndag!

⁵ At Thisets Danske Adelige Sigiller undtagelsesvis er citeret ad nr. 58, skyldes øjensynligt, at det netop er det pågældende brev velbevarede segl, som Thiset har anvendt. Derimod synes Danske gejstlige Sigiller ikke benyttet, ej heller Danske kongelige Sigiller, skønt det efter alt at dømme må være det til nr. 347 (af 25/1 1517) anvendte segl, der er beskrevet i DKG nr. 98.

⁶ I kommentaren leder udgiverens lærdom dog læseren i uføre ved omtalen (s. 797) af Ermelands, Samlands og *Riesenburgs* stift, og først efter diverse opslag i lexica bekræftes

indplacering i den europæiske storpolitik (med udgangspunkt i det traditionelle alliancesystem: Danmark-Højmesteren-Rusland kontra Sverige-Polen-Danzig), er første kapitel derimod en omfattende polemik imod nyere unionsforskning.

Her ser vi endnu engang kong Hans bære det personlige (juridisk-moralske) ansvar for drabene på Poul Laxmand og Knud Alfssen, medens Christiern II flittigt har studeret sin Machiavelli, hvad hans forstillelseskunst og troløshed klart bærer vidnesbyrd om. At han (og ikke Gustav Trolle) bærer hovedansvaret for det stockholmske blodbad, har allerede Olaus Petri berettet sandheden om: »Moderna historikers spekulationer i annan riktning äro förfelade« (s. 783). Selve kampen står imellem den danske adelsfjendtlige konge og den svenske rigsforstander, der støtter sig til den svenske almue (»den krigiska, folkbeväpnade och beslutssamma demokrati«, s. 773). De svenske højadelsgrupper, der gik ind for unionspolitikken, får derfor uundgåeligt præg af at være landsforræderiske klikker, medens omvendt Gustav Trolle renavskes som en kirkefyrste, der alene ønskede erstatning for lidt skader.⁷ Endelig får Sigbrit her den plads, som den danske adels opsigelsesbrev 1523 tildeler hende, som kongens onde ånd, og det er følgelig hendes monomane adelshad, der sluttelig førte til, at det danske rigsråd forstod sine pligter overfor kollegerne i Sverige. Det gjorde en ende på kongens tyranni og afvaskede således en plet på sin ære (s. 852).

TROELS DAHLERUP

TROELS-LUND: Dagligt Liv i Norden i det sekstende Århundrede. 6. udg. ved ERIK KJERGAARD. I. Land og Folk. Bønder- og Købstadsboliger. 1968. 568 s. II. Herregårde og Slotte. Klædedragt. 1968. 529 s. III. Fødemidler. Hverdag og Fest. 1969. 486 s. IV. Årlige Fester. Fødsel og Døb. 1969. 523 s. V. Trolovelse. Forberedelse til Bryllup. 1969. 517 s. VI. Bryllup. Ægteskab og Sædelighed. 1969. 615 s. VII. Livsbelysning. Livsafslutning. 1969. 611 s. Illustreret. København, Gyldendal. 378,00 kr. hæftet, 518,00 kr. indb.

Troels-Lunds hovedværk, en klassiker i vor historiske litteratur, foreligger nu i en smuk 6. udgave. Hverken de enkelte bøger, som udkom 1879–1901, eller de senere samlede udgaver blev modtaget med anmeldelse i Historisk Tidsskrift. Er det en forsømmelse, er det for sent at indhente den

læserens mistanke, at der er tale om Pomesanien, hvis biskop gerne tituleres efter Marienwerder, hvor domkirke og domkapitel lå, men som helst opholdt sig på bispeslottet Riesenburg.

⁷ Af speciel interesse er her note 3 til s. 786, der betoner, »att kanikernas berättelse 1523 därvidlag är värd mera beaktande, än man på senare tid velat göra gällande. Att någon slutlig dom ej fällt är uppenbart«.